

En kort introduksjon til

vitnepsykologi

Ellen M. Wessel

FAGBOKFORLAGET

Forord

Denne boken er ment å gi et innblikk i de mest sentrale delene av vitnepsykologien og vise hvordan vitnepsykologien kan være relevant for alle som møter vitner. Det gjør ikke bare de som jobber i politiet eller rettsvesenet, men også for eksempel ansatte i barnehage, skole, barnevernet eller helsetjenesten.

Det er mye som kan påvirke vitners hukommelse og forklaring: Ikke bare individuelle og situasjonelle faktorer som kan påvirke personens opplevelse der og da, men også en rekke faktorer som kan endre minnet i tiden etter hendelsen. Vitner er ofte sentrale i en politietterforskning og kan ha avgjørende betydning for utfallet i en rettssak. Men hvor pålitelig er vitners observasjon og hukommelse? Hva kan vi forvente at et vitne husker av sine egne opplevde erfaringer, og hva eller hvor mye av det opprinnelige minnet kan gjenfortelles på vitnetidspunktet? Vi mennesker har en overdreven tro på at vi er «objektive» i vår tenkning og fatter begrunnede og rasjonelle beslutninger. Men vi er – uten å være klar over det – påvirket av våre holdninger, vår kulturelle og moralske kontekst. Vi søker bekreftelser på hva vi i utgangspunktet tror og føler. Hjernen tar «snarveier» som gjør oss effektive, men en del av disse kan også føre oss på avveie.

Min interesse for vitnepsykologi ble vekket under embetsstudiet da professor Svein Magnussen ved Psykologisk institutt på Universitetet i Oslo på svært engasjerende vis foreleste om hvor tilpasningsdyktig – og feilbarlig – hjernen kan være. Han er en pioner på feltet i Norge, og jeg skylder ham en stor takk for all inspirasjon og veiledning. Jeg vil også takke min medforsker og gode venn Guri Cecilie Bollingmo, og særlig Jørund og mine barn for tålmodighet og motivasjon.

Ellen Wessel

Oslo, november 2022

Innhold

Kapittel 1

Hva er vitnepsykologi? 11

I. Hva er et vitne?	12
II. Kan vi stole på vitner?	13
III. Hjernen og vår subjektive hukommelse	14
IV. Vår vurdering av vitner	15
V. Troverdighet og pålitelighet	15
VI. Vitnepsykologien i en faglig sammenheng	17
VII. Historikk	17
VIII. Vitnepsykologien i Norge siden 2000-tallet	20
IX. To enkeltsaker	21
X. Forskningstradisjon og forskningstemaer	23
XI. Om denne boken	25
XII. Oppsummering	27

Kapittel 2

Hukommelsen 29

I. Hva er hukommelse?	29
II. Hvordan lagres minner i hukommelsen: Assosiative nettverk	30
III. Hvorfor husker vi?	32
IV. Tidlige barndomsminner	33
V. Barndomsamnesi	34
VI. Hukommelsesprosessen	34
VII. Hukommelsens styrker og svakheter	37
VIII. Glemsel, forvrengning og traumer	43
IX. Oppsummering	58

Kapittel 3

Troverdighetsvurderinger 61

I. Troverdighet og pålitelighet	62
II. Hva fører det troverdige inntrykket til?	62
III. Søk etter bekreftelser: Bekreftelsesfeller	63

IV. Kahnemans systemteori: System 1 og system 2	64
V. Vurderinger av troverdighet	67
VI. Faktorer som påvirker vår vurdering av troverdighet	68
VII. Forventninger: Hva forventer vi av ofre for overgrep, vold eller voldtekt?	72
VIII. Profesjonelle aktørers vurdering av troverdighet	78
IX. Fra ubevisst til bevisst – kan bevissthet gjøre oss bedre?	81
X. Det emosjonelle dilemmaet	82
XI. Gruppepåvirkning og gruppetenkning	83
XII. Tidspress og prestisje	84
XIII. Medias påvirkning	85
XIV. Evig eies kun et dårlig rykte?	86
XV. Oppsummering	87

Kapittel 4

Falske minner 89

I. Hva er falske minner?	89
II. Hvorfor dannes falske minner?	90
III. Historikk og forskning	90
IV. Falske minner om selvopplevde hendelser	91
V. Falske minner i behandling	92
VI. Kan traumatiske minner fortrenses?	94
VII. Hvordan kan vi vite om minner er påvirket og endret?	96
VIII. Falske tilståelser	97
IX. Oppsummering	102

Kapittel 5

Barn som vitner 105

I. Barns rettigheter	107
II. Bjugn-sakens betydning for endring	108
III. Utvikling av barns hukommelse	109
IV. Den emosjonelle utviklingen – hvilke forventninger kan vi ha til barns følelser?	112
V. Troverdighetsvurderinger og følelser hos barn	112
VI. Løgn og usannheter hos barn	113
VII. Kan vi avdekke om en historie har kommet på avveie?	116
VIII. Barns sårbarhet for påvirkning	118
IX. Påvirkning i utredning og behandling	120
X. Er «symptomer» bevis på overgrep?	123
XI. Hvordan sikre pålitelig informasjon?	124

XII. Avhør av barn	125
XIII. Gjentatte avhør	130
XIV. Oppsummering	130

Kapittel 6

Løgn..... 133

I. Løgnens funksjon	134
II. Hvem lyver om hva?	135
III. Løgnavsløring	136
IV. Løgnavsløringsteknikker	137
V. Kan man trenes til å avsløre løgn?	144
VI. Er noen bedre løgnavslørere?	146
VII. Hvordan skal vi sikre oss best mot løgn?	146
VIII. Oppsummering	147

Litteraturliste..... 149

Stikkordregister..... 169